

Tekmovalnost in motivacija

✉ Bogdan Žorž

Vsi, ki kakor koli delamo z mladimi, vemo, kako otroci radi tekmujejo. Le redki so otroci, pri katerih ne opazimo tekmovalnosti; za večino je to kar velik motivacijski vzvod.

Tekmovalnost se pojavi že zgodaj v otroštvu. V članku ne bomo razvijali nobenih teorij o tekmovalnosti (ki jih sicer poznamo obilo); mislim, da je še najbolje biti pragmatičen in tekmovalnost preprosto obravnavati kot pomemben motivacijski vzvod.

Kdo ne bi vedel, kako zelo 'pote-gne', če predšolskemu otroku, ki je 'popolnoma omagal' na sprehodu, rečemo: "Kdo bo prvi pri tistem drevesu?" In že bo od nekod izbrskal dovolj energije, da se bo spravil v tek. Tekmovalnost deluje kot motivacijski vzvod pravzaprav vse življenje – pri nekaterih bolj, pri drugih manj. Vsekakor pa deluje v šolskem obdobju.

In vendar vse bolj pogosto slišimo očitke, češ da je naš šolski sistem naravnano preveč tekmovalno. Ob takšnih očitkih zlahka pomislimo na to, da tekmovalnost pravzaprav hromi motivacijo. Kaj je pri tem res?

Tekmovalnost je bila od nekdaj pomembno prisotna v človekovem življenju. Srečamo jo prav na vseh področjih – celo v umetnosti in duhovnosti. Tudi tu človek stremi k 'biti najboljši'. Zato nikoli nisem pripravljen sprejeti pavšalnih trditvev nekaterih strokovnjakov (med njimi prevladujejo tisti, ki so nekako prežeti s permisivno ideologijo, pa čeprav tega ne priznavajo jasno) o škodljivosti tekmovalnosti. Seveda

srečamo v življenju dovolj dokazov za škodo, ki jo povzroča tekmovalnost, srečamo psihične travme ob neuspehih, porazih, srečamo pojave škodovanja tekmeccem z namenom doseganja lastnega uspeha, zmage, pri športu pa srečamo tudi telesne poškodbe, celo smrti, pri katerih je v ozadju prevelika sla po uspehu, zmagi ... Vsega tega ne gre zanikati. Vendar je problem drugje, problem je v mejah med zdravo in nezdravo tekmovalnostjo.

Tekmovalnost in šolske ocene

Šolske ocene so same po sebi 'ocene', ki tako ali drugače vključujejo tekmovalnost. Vključujejo otrokovo željo 'biti najboljši'. V primerjavi z običajnimi tekmovanji, kjer ponavadi zmaga samo eden, imajo šolske ocene neko veliko prednost: v razredu je lahko zmagovalcev več, teoretično so to lahko celo vsi – zmagovalci so vsi, ki dosežejo oceno 'odlično'.

V svojem terapevtsko-svetovalnem delu se zelo pogosto srečujem z otroki in mladostniki, pri katerih se starši pritožujejo, da "nimajo nobene volje do učenja", zlasti ko gre za otroke v višjih razredih osnovne šole in v srednji šoli. Praviloma mi to potrdijo tudi otroci sami: povedo, da jih "šola ne veseli", da "jim je vse brez veze" (da ne navajam tistih njihovih odgovorov, ki so pogosto celo nedostojni). Taki starši se name obrnejo z vprašanjem, kako naj motivirajo te svoje otroke, da se bodo raje učili. Jaz otroku postavim drugačno vprašanje: "Kakšne ocene si želiš imeti v šoli?" Presenetljivo – mnogi tega vprašanja niti ne razumejo dobro; ponavljajo svoje trditve, da jih "šola ne veseli", da "jim je vseeno". Včasih traja kar nekaj časa, da otrok sploh razume vprašanje, včasih mu

ga je treba zelo jasno postaviti in celo večkrat ponoviti: "Razumem, da ti šola ni všeč, ampak če že hodiš v to šolo, četudi proti svoji volji, in če te v šoli tudi ocenjujejo, kakšne ocene si želiš?" Za srednješolce je pot do tu včasih še daljša, saj srednja šola ni več obvezna, in če mladostnik ne mara šole, je treba najprej razčistiti vprašanje, zakaj sploh še hodi v to šolo. Ampak na koncu pridemo do istega; zgodi se nekaj čudnega: največkrat odgovorijo, da je moje vprašanje 'neumno', ker je vendar jasno, da si "vsak želi imeti čim boljše ocene". Tu pa je bistvo resnice, ki jo otroci in mladostniki še dovolj dobro poznajo, odrasli pa jo pogosto z raznimi teorijami zabrišemo: želja po dobrih ocenah je vedno prisotna!

“ Seveda srečamo v življenju dovolj dokazov za škodo, ki jo povzroča tekmovalnost ... Vsega tega ne gre zanikati. Vendar je problem drugje, problem je v mejah med zdravo in nezdravo tekmovalnostjo. ”

Prepričan sem, da v današnjem času ocen in ocenjevanja ne izkoriščamo dovolj kot motivacijski vzvod. Marsikje na ocene gledajo samo kot na sredstvo za nadzor nad usvojenim znanjem. Pravzaprav je bilo to v polpretekli dobi v ospredju. Pomislimo na vse mogoče teste za preverjanje, pa vsa mogoča prizadevanja za 'objektivno' vrednotenje znanja ... Vse to je ocene oddaljevalo od odnosa učitelj – učenec ter tako tudi zmanjševalo motivacijsko vrednost ocen.

Pogostnost ocenjevanja

Že zelo zgodaj so učitelji prišli do spoznanja, da je 'končna ocena', torej ocena uspešnosti na koncu učnega pro-

cesa, premalo. Zakaj premalo? Zagotovo ne z vidika preverjanja usposobljenosti – s tega vidika je pač edino ta ocena pomembna. Zgolj končna ocena je premalo z motivacijskega vidika. Otrok potrebuje neke delne, etapne ocene, in sicer za orientacijo, še bolj pa za vzdrževanje in krepitev motivacije.

Prav zato sem prepričan, da je bila narejena velika napaka, ko se je skrčilo število redovalnih obdobij v šolah in omejilo ocenjevanje. Pomembno zablodo predstavlja tudi obvezno napovedovanje spraševanja in pisanja testov. Z vsemi temi 'pridobitvami', ki jim botruje bolj ali manj odkrita permisivna ideologija, so ocene krepko izgubljale prav v svojem motivacijskem pogledu.

Ocene imajo motivacijski učinek, če so dovolj pogoste, dovolj konkretne, če sledijo načelu 'tu in zdaj'. Ocene niso nek motivacijski vzvod, ki bi deloval na dolgi rok, delujejo bolj ali manj trenutno, kratek čas, zato morajo biti dovolj pogoste. Velikokrat srečam učence (osnovnošolce in srednješolce), ki zelo odločno povedo, da se jim nekega predmeta v tem redovalnem obdobju ni treba več učiti, ker že imajo oceno. To pa ne velja le za učence s problemi na motivacijskem področju, ampak tudi za učence, ki se sicer trudijo biti uspešni.

Zato bo treba najbrž v našem šolskem sistemu narediti tudi kak 'korak nazaj' in spet uvesti pogostejše ocenjevanje. Prepričan pa sem, da učitelji že danes lahko tu naredijo pomembne premike – in mnogi jih tudi delajo. Srečujem učitelje, ki se znajdejo, ki imajo še neko svojo osebno redovalnico, v katero dokaj pogosto vpisujejo učencem 'male ocene', ki jih potem upoštevajo pri končni oceni. Dobivam vedno več potrditev, da so taki načini pogostega ocenjevanja učinkoviti, pa četudi so v današnjem času deležni različnih kritik.

Posebno vprašanje so tudi domače naloge. Pogosto se srečujemo z velikim

odporom glede pisanja domačih nalog. Praviloma se to dogaja v šolah ali pri učiteljih, ki domačih nalog sploh ne preverjajo. Tudi tu je potrebno ocenjevanje. Že res, da morda niso potreb-

Foto: Matej Hožjan

ne šolske ocene od 1 do 5, zagotovo pa mora učitelj preveriti, ali je učenec svojo nalogo izpolnil ali ne. In tudi to mora imeti nek svoj (vsaj minimalni) učinek na končno oceno.

Zahteve in pričakovanja

Pri svojem terapevtskem in svetovalnem delu se pogosto srečam s starši, ki se zelo radi pohvalijo s svojo 'sodobnostjo'. Pohvalijo se s tem, da "od otroka ne zahtevajo, da bo odličnjak, ampak le, da se bo pridno učil". Prav taki starši so ponavadi razočarani, ker otrok v drugi polovici osnovnošolskega obdobja začne v šoli popuščati in izgubljati motivacijo.

Ko se s takimi starši pogovarjam nekoliko bolj poglobljeno, ko skušam prodreti v njihove želje, njihova pričakovanja, zelo hitro odkrijemo, da so stvari drugačne. V resnici si tudi oni

želijo, da bi bili njihovi otroci odličnjaki. Še več: ker jim "vse nudijo", ker "jih z ničimer ne obremenjujejo, da imajo dovolj časa za učenje", v sebi tudi zelo jasno pričakujejo, da bodo otroci odličnjaki. Problem je v neiskrenosti odnosa do otroka: na eni strani dajejo otroku sporočilo, da "od njega ničesar ne zahtevajo", na drugi strani pa pričakujejo dobre rezultate. Posledica tega sta otrokova zmedenost in upad motivacije. Prav zato je zelo pomembno, da starši postavijo otroku jasne zahteve tudi glede šolskih ocen. To je predpogoj, da si takšne zahteve začne postopoma postavljati tudi otrok sam.

Tekmovalnost in slabše zmogljivosti

Ob vsem zgoraj zapisanem se najbrž marsikomu vsiljuje misel, da je visoka stopnja motivacije 'rezervirana' le za odličnjake, za zmagovalce. Morda se to včasih celo dogaja, ampak prav zaradi izkrivljanja in stranpoti na področju ocenjevanja.

Šport, pri katerem je tekmovalnost še najjasneje prepoznavna, nas uči, da temu ni tako. Prav v športu znova in znova vidimo, kako so lahko zelo motivirani tudi tekmovalci, ki ne dosežajo vrhunskih rezultatov – in jih najbrž ne bodo nikoli. Tudi pri šolskem ocenjevanju je tako. Nikoli ne bom pozabil izrazov navdušenja, pristnega otroškega veselja, sreče, ki smo jih doživljali v letih našega *Mladinskega doma* v Čepovanu, in to ob dvojkah, ne ob peticah! Kako srečen je bil otrok, ki se nikakor ni mogel 'izkopati' iz nezadostne ocene in je potem dobil dvojko!

Tudi otroci s slabšimi zmogljivostmi si želijo dobrih ocen. Tudi za otroke s specifičnimi učnimi težavami – danes na splošno govorimo o otrocih s posebnimi potrebami – so ocene pomemben motivacijski vzvod. Potreben je le nekoliko drugačen, 'poseben' pristop. O tem pa v naslednjem prispevku. ■